

AMINA ŠILJAK-JESENKOVIĆ
(Sarajevo)

KAZIVANJE O JUSUFU: OD KUR'ANSKOG
PROTOTEKSTA DO KRATKIH POETSKIH FORMI
U DIVANSKOJ POEZIJI BOŠNJAKA

Sažetak

U prvom dijelu rada ukazali smo na neke za nas ključne motive iz kur'anskog kazivanja o Jusufu, skrenuli pažnju na tefsirska tumačenja ovih motiva, te donijeli natuknicu o različitostima fabule ovog kazivanja u Starom zavjetu, u odnosu na Kur'an. U drugom dijelu smo ukratko ukazali na neke, nama osobito zanimljive, zajedničke elemente turskih narativnih spjevova (mesnevija) koji tematiziraju *Najljepše kazivanje*, te na karakterizaciju protagonista i "iščitavanje" njihova puta. U trećem dijelu rada smo kroz primjere stihova bošnjačkih autora osmanskog perioda ukazali na referencije i aluzije na ovu veoma kompleksnu temu.

I iz ovdje prikazanoga relativno skromnoga broja primjera, jasno je da je *Najljepše kazivanje*, i kroz Sveti tekst i kroz reinterpretacije u narativnim spjevovima kroz mnoštvo upečatljivih motiva i situacija našim autorima bilo poznato, i uvijek nanovo promišljano, da je referirano na vječitu aktualnost i mnoštvo bitnih poruka, prizora, odnosa, situacija iz ovoga sadržaja, te rekonstruirano u osobnome iskustvu pjesnika. Uočili smo nekoliko cjelovitih kratkih poetskih formi koje referiraju na ovo kazivanje, spomen narativnih spjevova o Jusufu i Zulejhi, spomen Jusufa u poslaničkome rodoslovu, Jusufove nadnaravne ljepote, motive sna, zavisti Jusufove braće, bunara, dražbe, Jakubove tuge za nestalim sinom, Zulejhine ljubavi, čina pozivanja na grijeh i njena kajanja, palače koju je podigla za Jusufa, motive Jusufove košulje, svjedočenje novorođenčeta u kolijevci, te Jusufa u tamnici, i ponudili neke opservacije o transponiranom značenju ovih referencija i aluzija.

Ključne riječi: Najljepše kazivanje, Jusuf, Zulejha, Jakub, ljepota, san, košulja, bunar, tamnica, mesnevije, bošnjački pjesnici osmanskog perioda.

KAZIVANJE O JUSUFU U SVETOM TEKSTU

a) Kur'ansko kazivanje

Kur'ansko kazivanje o Jusufu, često u literaturi spominjano kao "najljepše kazivanje" nesumnjivo je bilo veliki izazov da brojni autori Islamskog parnasa preispitaju veliki broj tema koje se nameću na osnovu ovog kazivanja. Naime, koliko god je za muslimane nepriko-snovena Božja riječ, koliko god je ova Riječ tumačena kroz brojne tefsire, koliko god su elementi ovog kazivanja bili predmetom svetih tekstova svih baštinika abrahamovske/ibrahimovske tradicije, pitanja koja se otvaraju kroz "najljepše kazivanje" neiscrpno su vrelo za preispitivanja velikog broja čisto ljudskih nedoumica, poput odnosa čovjeka sa Bogom, čovjekova odnosa sa samim sobom, sa porodicom i društvom. Čak i u 7. ajetu sure "Jusuf" stoji: "U Jusufu i braći njegovoj nalaze se pouke za sve koji se raspituju." Upravo, čini nam se da je otuda i veliki broj različitih pristupa ovome djelu, različitih perspektiva iz kojih se promatra "stanje" različitih junaka "iste priče", i različitih fokusa djela.

U Kur'anskom kazivanju o Jusufu (12. Sura, 111 ajeta) koncentriramo se na sljedeće elemente:

1. Jusufov san, interpretacija sna i očevo upozorenje da san ne pripovijeda braći. Objavom se smatra svaki san poslanikov, makar se radilo i o naviještenom poslaniku, dakle čovjeku kojega je Bog odabrao za misiju poslanstva.¹ Jedanaest zvijezda predstavljaju Jusufovu braću, dok mjesec i sunce predstavljaju njegove oca i majku,² a san će, kako to prenose tumači, biti obistinjen kroz četrdeset godina.³
2. Ljubomora Jusufove braće, uvjerene da otac više voli Jusufa negoli njih, dovodi do planiranja "uklanjanja" Jusufa. Zanimljivo je da braća istovremeno planiraju i zločin (umorstvo Jusufa) i pokajanje. Na kraju, jedan od njih (u Kur'anu nije imenovano koji) predlaže da Jusuf bude bačen u bunar, kako bi ga uzela kakva

¹ Upor. Ibn Kesir, *Tefsir*, skraćeno izdanje, skratio i izabrao najvjerodostojnije hadise Muhammed Nesib er-Rifai, II izdanje, Sarajevo, 2002/1423, 639. (dalje: Ibn Kesir, *Tefsir*); Fahrudin er-Razi, *Tefsir-i Kebir; Mefatihul-Gayb*, Akçağ, Ankara, 1992, 13/20, 158-161. (dalje: er-Razi, *Tefsir-i Kebir...*, 13/20).

² Upor. Ibn Kesir, *Tefsir*; Po er-Razijevom *Tefsiru* tetku, jer je Jusufova majka umrla nedugo iza Jusufova rođenja; v. er-Razi, *Tefsir-i Kebir...*, 13/20, 161;

³ Po Ibn Abbasu, Ibn Kesir, *Tefsir*, 639; Po er-Raziju se navodi 80 godina, *Tefsir-i Kebir...*, 13/20, 168.

karavana.⁴ Braća ubjeđuju Jakuba da pusti Jusufa da se s njime zabavi i razonodi, otac iznosi svoju bojazan za svog miljenika, a braća daju čvrsto obećanje da mu se ništa loše neće desiti, budući su oni grupa. Jusufova braća su – kako stoji u tefsirima – pred ocem ponizna, međutim, kad izmaknu očevu pogledu, surovi su prema Jusufu. Vezuju ga konopcem, udaraju ga, fizički ga zlostavljaju. Bacaju ga u bunar, a Jusuf se poslije penje na jednu stijenu na kojoj će dočekati karavanu.⁵

U tom trenutku Bog Jusufu navješćuje olakšanje, spušta mu objavu.⁶

3. Jusufova braća plaćući dolaze ocu s viješću da je Jusufa pojeo vuk i kao dokaz donose košulju umazanu krvlju. Otac sluti izdaju i spletke svojih sinova.⁷
4. Jusuf tri dana provodi u bunaru, i tada Božijom voljom, vodonoša u karavani koja se zaustavila u blizini jame, dolazi u potragu za vodom, opaža Jusufa i izvlači ga iz bunara.⁸
5. Jusufa preprodaju u Misiru. Kupuje ga misirski vezir (ministar finansija), i skreće svojoj ženi pažnju da pazi Jusufa.⁹

⁴ Ovim Jusufova braća, po Muhamedu b. Ishaku b. Jesaru, čine velike grijeh: Prekid rodbinske veze, neposlušnost prema roditelju i nepokazivanje samilosti prema bezgrešnom djetetu. Isto, 640-641. Po er-Raziju, i sam umišljaj kako se riješiti Jusufa nosi obilježja velikog broja grijeha, od zavisti kao izvora grijeha, preko umišljaja da uklone dva brata, planiranja ubistva, laganja Jusufu i Jakubu, i na kraju nanesu ocu ogromnu trajnu patnju. (upor. er-Razi, *Tefsir-i Kebir...*, 13/20, 170-173)

⁵ Ibn Kesir, *Tefsir*, 641.

⁶ Isto.

⁷ Kur'an, 12:16-18; Šire, vidjeti: er-Razi, *Tefsir-i Kebir...*, 13/20, 180-187.

⁸ U dvadesetom ajetu sure Jusuf navodi se da je Jusuf prodat "za nikakve (male, jeftine) pare, za nekoliko groša". Ovaj ajet se tumači dvojako: da su ga za nekoliko groša vodonoši prodala njegova braća, i da je vodonoša Jusufa prodao karavani za nekoliko groša. Također, ističe se da ovdje Jusufu nije pridavana velika vrijednost, Upor. Isto, 642; er-Razi, *Tefsir-i Kebir...*, 13/20, 190-192.

⁹ Iako Kur'an ne daje nikakve podatke o identitetu misirskog upravnika finansija, Fahrudin Razi prenosi kako se prema nevjerodostojnim predajama ovaj upravnik državne blagajne spominje kao Kitfir, Itfir ili kao Rail. Njegova žena se spominje po imenu Zulejha, a predaje također navode i ime faraona Jusufova vremena, Rejjana b. Velida Amalićanina, uz podatak da je on pred samu smrt prihvatio vjeru u Jedinoga Boga. Razi prenosi i predaje da je namjesnik Jusufa kupio za dvadeset dinara, ali i predaju da ga je otkupio davši za njeg miska, zlata, svile toliko koliko je bila Jusufova težina. Predaje također navode da je faraon koji je došao iza Rejjana bio Ka'bus b. Mus'ab, koji nije bio prihvatio Jusufov poziv na vjeru u Jedinoga Boga. Prema predajama, također, upravnik državne blagajne je kupio Jusufa kada je ovaj imao 17 godina, a Jusuf je u njegovom domu boravio 13 godina. Kad je Jusuf imao 33 godine, Rejjan postavlja Jusufa za vezira. Jusuf kojem je Bog, kako to predaje navode, sa trideset i tri godine dao vlast i mudrost (poslanstvo?), doživljava duboku starost i umire sa stodvadeset godina. Upor. er-Razi, *Tefsir-i Kebir...*, 13/20, 193-198.

6. Vezirova žena poziva Jusufa na grijeh. On je odbija, utječući se Bogu. Kur'an u prvi plan stavlja njenu želju, ali spominje i mogućnost Jusufove želje, te "jasni znak" koji mu se ukazao i spriječio ga da se povede za strašću. Jasno, Jusuf je bio pred teškom kušnjom, ali grijeh nije počinio.¹⁰
7. Još jedan važan fenomen u ovom kazivanju jesu govorkanja žena, nakon kojih žena namjesnikova organizira gozbu za misirske ugledne žene, kada sve bivaju zadivljene Jusufovom ljepotom. Žena namjesnikova se ne osvrće na njihova govorkanja, već im ukazuje na uzrok njezina postupka, traži njihovo razumijevanje, hrabro pred njima izražava kako ostaje ustrajna u svojoj želji i namjeri, budući da nema ograničenja prema onome što je Božijom odredbom dozvoljeno ili zabranjeno. Kako je Jusuf odbija, utječući se Bogu od lukavstava njihovih budući da je svjestan svoje ljudske prirode i da "može prema njima naklonost osjetiti i laskomisljen postati", on izriče da je u ovom slučaju spreman i na tamnicu.¹¹
8. Iako su svi uvjereni u Jusufovu čestitost,¹² Jusuf biva bačen u tamnicu sa dvorskim vinotočom i pekarom, koji ispričaju Jusufu svoje snove i Jusuf im protumači predskazanje izrečeno u njihovim

¹⁰ Budući da je ovaj moment ključan i u zapletu književnih tekstova koji su predmet naše analize, opširnije ćemo se dotaći nekih tefsirskih tumačenja: Razi od Vahidija prenosi tumačenje nekih mufessira da je i Jusuf imao umišljaj da počinji grijeh, međutim, da je Božiji znak koji je bio vidio, doprinio da nadvlada svoju strast. Prenosi i mišljenje Džafera es-Sadika, koji se naslanja na mišljenje Hz. Alija: "I ta žena je bila poželjela Jusufa, a i Jusuf je bio poželio nju. Jusufova želja za tom ženom pokazala se u njegovoj namjeri da razriješi svoj pas (na donjem dijelu odjeće)." Također, donosi i predaju koju prenosi Ibn Abbas: "On je razdriješio svoj pojas i sjeo na njega do te žene, na način na koji bi sjeo neko ko želi počiniti izdaju (blud)." Međutim, i Vahidi, a i Razi se priklanjaju onim mufessirima koji drže da je nemoguće da je Jusuf i poželio počiniti grijeh, budući da je Bog Jusufa kao iskrenog roba odredio za poslaničku misiju, što nemogućim čini naum da zgriješi. Nadalje, čak i da je otišao dalje od pomisli i želje, prema islamskom učenju meleki se povuku u trenucima intimnosti muškarca i žene, tako da ne bi mogao vidjeti Božanski znak. O nevinosti Jusufovoj svjedoči on sam (Kur'an, Jusuf:26 i 33), Zulejha (Kur'an, Jusuf:32 i 51), Zulejhin muž (Kur'an, Jusuf: 28-29), Zulejhin srodnik (Kur'an, Jusuf:26-27), i sam Stvoritelj (Kur'an, Jusuf:24). Mi ovdje prihvatamo Razijevo tumačenje da Jusuf nije odbio ženu svog vlasnika stoga što nije osjećao želje prema ženi, već da je naglašeno kako nije htio počiniti grijeh isključivo u strahu od Boga, i izdaje onoga koji mu je dobro učinio. Upor. er-Razi, *Tefsir-i Kebir...*, 13/20, 202-218.

¹¹ Kur'an, 12:33; Šire: er-Razi, *Tefsir-i Kebir...*, 13/20, 217-227.

¹² Objektivni dokaz: košulja, subjektivni dokazi – svjedočenje Jusufa, Zulejhe, Zulejhinog supruga i rođaka, svjedočenje novorođenčeta kao nadnaravni čin dokazivanja istine.

- snovima.¹³ Predskazanje bi ispunjeno, i Jusuf svom drugu iz tamnice za kojeg je znao da će biti spasen, reče: “Spomeni me gospodaru svome!”, ali šejtan učini te on zaboravi da ga spomene gospodaru svome, i Jusuf ostade u tamnici još nekoliko godina”.¹⁴
9. Vladar usnije san i traži njegovo tumačenje.¹⁵ Kako san ne znaju valjano protumačiti, Jusufov drug iz tamnice se sjeti Jusufa. Od-lazi u tamnicu Jusufu, traži tumačenje sna, i nakon što Jusuf protumači san, vladar poručuje da se dovede, međutim, Jusuf traži da se prije izlaska iz tamnice s njega skinu ikakva sumnja da je postupio u suprotnosti sa zakonom i moralnim načelima, tako da vladar obnavlja istragu, a Zulejha svu krivicu preuzima na sebe.¹⁶
10. Sve utvrđene Jusufove vrline predstavljaju idealnu pretpostavku da mu bude povjereno obavljanje odgovorne državničke funkcije u teškim vremenima, tako da ga vladar postavlja na visoku poziciju.¹⁷ To će stvoriti okolnosti za ostvarenje prvog Jusufova sna kada se pojavljuju njegova braća koja ovise od njegova dobročinstva. On ih prepoznaje, ali pred njima skriva identitet. Daje im žito, vraća robu koju su donijeli u zamjenu za hranu, ali za sljedeću opskrbu postavlja uvjet da dovedu još jednog brata koji je ostao uz oca, što će braća i učiniti.¹⁸
11. Jusuf otkriva identitet svom rođenom bratu. Kako bi ga zadržao uza se, i ali i kako bi potakao dalje otkrivanje istine, Jusuf smišlja varku o kojoj informira i brata. U njegove tovarne stavlja svoju posudu, koju će kasnije potjera pronaći i što će biti osnov da ga zadrži.¹⁹

¹³ Upor. Kur'an, 12:35-36.

¹⁴ Upor. Kur'an, 12:42; Ovdje Jusuf, kako to ističu neki mufessiri, biva kažnjen zbog toga što je tražio pomoć od roba, a ne od Tvorca, tako da šejtan daje da rob zaboravi na Jusufovu molbu, i Jusuf ostaje u tamnici još nekoliko godina. Mufessiri ističu da ovdje upotrijebljeni izraz za “nekoliko” u arapskom jeziku označava broj od tri do deset, te da se većina učenjaka slaže u mišljenju da je u konkretnom slučaju sintagma “bid'a sinin” označava “sedam godina”. (er-Razi, 247). Drugi, pak, tumači, pozivajući se na postupak Jusufa kao Božijeg odabranika, tvrde kako je u teškim situacijam dopušteno tražiti pomoć od stvorenog. Razi se opredjeljuje za prvo tumačenje, koje se naslanja na tajne hakikata i na najviše i najsavršenije sfere Šerijata, dok drugo tumačenje smatra tumačenjem onih učenjaka koji se naslanjaju na formalno, vanjsko primjenjivanje šerijata. Upor. er-Razi, *Tefsir-i Kebir...*, 13/20, 246.

¹⁵ Upor. Kur'an, 12:43-44; er-Razi, *Tefsir-i Kebir...*, 13/20, 247-249.

¹⁶ Upor. Kur'an, 12:45-52; Isto, 13/20, 250-261.

¹⁷ Upor. Kur'an, 12:54-55; Isto, 13/20, 264-270.

¹⁸ Upor. Kur'an, 12:58-68; Isto, 13/20, 275-293.

¹⁹ Upor. Kur'an, 12:69-72; Isto, 13/20, 293-297.

12. Jusfova braća su u višestruko nezgodnoj poziciji: nude se da bilo koji od njih bude zamjena za brata u čijem su tovaru našli posudu, međutim Jusuf ne prihvata. Kako su ocu dali čvrsto obećanje da će ga čuvati, zbog onoga što su prethodno učinili Jusufu, nemaju se hrabrosti vratiti. Ukoliko se ne vrate, njihove porodice će pomrijeti od gladi. Ukoliko se vrate, morat će odgovarati pred ocem.²⁰
13. Jusfova braća se vraćaju ocu, i obavještavaju ga o onome što su doživjeli. Međutim, Jakub po božanskome nadahnuću zna da to nije istina, i ponovo ih šalje u Misir, kako bi ispitali istinu o Jusufu i Benjaminu. Pri tom povratku, Jusuf im otkriva svoj identitet i daje svoju košulju da je odnesu ocu. "Donositelj radosne vijesti" odlazi Jakubu, i daje mu košulju, te mu se vrati vid. Svi zajedno se vraćaju u Misir, i Jusuf im daje da se tu nastane.²¹

b) Bilješka o starozavjetnom kazivanju o Josipu

Izuzimajući predaje o Jakovljevoj varci kako bi dobio očev blagoslov, njegovom bijegu iz očeva doma, ženidbi dvjema sestrama, povratku u Ken'an, imenima djece od dviju žena i njihovih robinja, centralni elementi starozavjetnog kazivanja o Jakovu i Josipu se podudaraju sa kur'anskim (san, Jakovova tuga, sljepoća, zavist braće, Josipov pad u ropstvo, odvođenje u Egipat, žena Josipova gospodara koja se bijaše u njega zagledala i pozvala ga da legne s njom, Josipovo odbijanje kao čin odanosti gospodaru i čin bogobožnosti, zatočeništvo, san, gladne i rodne godine, faraon daje Josipu ovlasti nad cijelom zemljom egipatskom, dolazak braće, vraćanje vida ocu, nastanjivanje Jakova u zemlju egipatsku).²²

JUSUF I ZULEJHAU NARATIVNIM SPJEVOVIMA

Podsjećamo da je kronološki prva mesnevija napisana na ovu temu na tlu Anadolije bila djelo Šejjada Hamze, te da se u nekim izvorima spominje i djelo izvjesnog pjesnika Alija koje je prethodilo Šejjad Hamzinom djelu, dok Agah Sirri Levend iznosi pretpostavku da se ovdje radi o Haliloğlu Aliju, koji je živio u 14. stoljeću. Levend je utvrdio da je na teritoriji Anadolije nakon Šejjada Hamze nastalo 32 mesneviye na temu Jusuf i

²⁰ Upor. Kur'an, 12:73-80; Šire v. er-Razi, *Tefsir-i Kebir...*, 13/20, 297-311.

²¹ Upor. Kur'an, 12:81-100; Isto, 13/20, 311-351.

²² *Stari Zavjet*, Knjiga postanka, 37:1-50:26.

Zulejha.²³ Također, u prvoj polovini 13. stoljeća je u Centralnoj Aziji nastalo djelo Kul Alija (Kol Gali, Gul Eli?).²⁴ Pored Levendovih istraživanja i podataka koje pronalazimo u historijama književnosti i navodimo iz različitih tezkira, na osnovu uvida u rad Mustafe Aça, možemo zaključiti da je ova tema zaokupljala brojne autore Islamskog Parnasa, i da su djela nastajala kako po kanonima divanskog pjesništva, tako i unutar narodnih književnih tradicija turkijskih naroda, primjerice Tatara, Azera, Baškurda i Kazaka. Sa druge strane, imamo i bosanski primjer spjeva o Jusufu, nastao potkraj 19. stoljeća iz pera Trebinjca Mehmeda Rešida-efendije. U Mehmed Rešidovom spjevu u prvom planu je opjevan odnos između oca i sina, Jakuba i Jusufa, i očeva čežnja za odvedenim sinom.²⁵ Kako god je slojevitost i sadržajnost ovog "najljepšeg kazivanja" zaokupljala autore iz proteklih stoljeća, ono svoju aktuelnost zadržava i danas, a vrlo zanimljiv pristup ovoj temi nalazimo u proznom djelu suvremene autorice Nazan Bekiroğlu.²⁶

Iščitavajući mesneviye o Jusufu i Zulejhi u divanskoj književnosti Anadolije, sasvim je jasno da je pored kur'anskog teksta i tefsira (a pojedini autori ističu na koje su se tefsire naslanjali pišući o ovoj – čini nam se najkompleksnijoj temi u književnosti Islamskog Parnasa) posezano i za usmenim predajama, u kojima se naziru elementi starozavjetnog učenja.²⁷

²³ Upor. Mustafa Aça, "Şeyyad Hamza'nın Yusuf u Züleyha Mesnevisi ile Tatar Türklerinin Yosif Kitabı Üzerine Mukayeseli bir Bakış", *Milli Folklor*, 2004, godina 16, br. 61, 149-159. Autor se u ovom radu naslanja na podatke koje u svojim historijama književnosti daju Levend, Köprülü, Mine Mengi i dr.

²⁴ Isto, 150.

²⁵ Dr. Abdurahman Nametak, *Muhamed Rušdi, Monografija i tekstovi*, IVZ, Sarajevo, 1981.

²⁶ Nazan Bekiroğlu, *Yusuf ile Züleyha, kalbin üzerinde titreyen hüznün*, 23. Izdanje, Timaş Yayınları, İstanbul, 2007.

²⁷ U ovom radu nećemo davati opširnije informacije o korpusu obrađenih mesneviya, niti prenostiti pojedinačno njihove sadržaje, već samo ukazati na objavljene radove i knjige koje su nam poslužile kao osnov istraživanja: Şeyyad Hamza, v. Amil Çelebioğlu, *Sultan II Murad Devri Mesnevileri, Türk Edebiyatında Mesnevi*, Kitabevi, İstanbul, 1999, 36-38; Dr. Leyla Karahan, *Erzurumlu Darir, Kissa-i Yusuf (Yusuf ü Züleyha)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dili Kurumu Yayınları 564, (597), Ankara, 1994, 431+4; Sule Fakı, v. Amil Çelebioğlu, *Sultan II Murad devri mesnevileri*, 94-95; Sibel Üst, "Nahifi'nin Yusuf u Zeliha Mesnevisi", *Turkish Studies*, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Vol. 2/4, Fall 2007, 823-957; Hamdullah Hamdi, *Yûsuf u Züleyhâ*, haz. Naci Onur, Akçağ Yayınları, Türk Klasikleri/Mesneviler: 1, Ankara, 1991; Kemal Paşazade, *Yusuf u Züleyha*, Seçmeler, Hazırlayan dr. Mustafa Demirel, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 513, 1000 Temel Eser Dizisi: 92, Ankara, 1983.

MESNEVIJE O JUSUFU I ZULEJHI: BILJEŠKE O LJUBAVI, O BOŽANSKIM I LJUDSKIM ZAKONIMA

U ovim mesnevijama uspjeli smo uočiti da se unutar okvirno jedinstvene fabule ističu sasvim različiti fenomeni, i da je pjesniku fabula bila okvir, sredstvo kojim će ukazati na niz fenomena u odnosima među ljudima, intimnoj drami pojedinih likova, i odnosu junaka prema Bogu, ali i dati svoju poruku čitaocu, bilo da je ona čisto didaktičkog, moralističkog karaktera (kakvu doživljavamo u prvom nivou teksta) ili mističkog (ali ponovo – iako ne sa primarnom autorovom namjerom poučnog karaktera), bilo da unutar nje iščitavamo profanu ili božansku ljubav, ili pak, onu ljubav koja od profane vodi pojedinca pročišćenju na putu duhovnog uzdizanja, dakle od stupnja duše sklone zlu, preko stupnja duše koja sebe kori, nadahnute i duše očišćene od loših postupaka, smirene duše, duše koja je zadovoljna s Bogom, duše s kojom je Bog zadovoljan, pa do potpuno očišćene duše koja se utopila u Božje Jedinstvo.

U spjevovima o Jusufu i Zulejhi imamo veoma očigledne primjere ovoga putovanja na putu duhovnog uzdizanja, no prije negoli se upustimo u iznošenje svog viđenja ovih tekstova, skrenut ćemo pažnju na fenomene koji su nam u ovim tekstovima izazvali posebnu pozornost:

1. U ovim djelima uočljive su nekolike vrste ljubavi: ljubav oca prema sinu, i patnja za sinom – ljubav koja ima gotovo isti intenzitet, koja prerasta gotovo u opsesiju, ali i sasvim drugačiji karakter u odnosu na ljubav i privlačnost suprotnih spolova; ljubav i strah od Boga – koju uočavamo u karakterizaciji Jusufa; ljubav prema suprotnom spolu koju uočavamo kod Zulejhe; traganje za očevom ljubavlju, odnosno za jednakom ljubavlju koju bi otac trebao usmjeriti podjednako prema svoj djeci, koja kod Jusufove braće prerasta u ljubomoru; Jusufovu ljubav prema Zulejhi koja mora ostati zatamljena sve do trenutka kada Zulejha prolazi faze pročišćenja do stupnja nadahnute i duše očišćene od loših postupaka;
2. Odnos prema Božanskom zakonu koji ljudsko biće kao Božiji namjesnik ima provoditi na zemlji: sve do potpunog provođenja svih odredaba ovoga zakona, i poštivanja potpune pravednosti i prema okolini i prema sebi, nije moguće ostvariti Cilj. (Jakub prodaje sina svoje robinje, Bešira, kako bi ona kao dojilja mogla prehraniti Benjamina. Jakub je, iako nesvjesno, i iako i sam Božiji odabranik, više emocionalno vezan za Jusufa i Benjamina negoli za svoje ostale sinove. Sve dok Jakub ne “iskupi” svoje greške – ne postiže Cilj.)

3. Provođenje zakona kroz vođenje pravedne istrage, kako bi se na osnovu najprije objektivnih, materijalnih dokaza potvrđenih subjektivnim dokazima (iskazima svjedoka) utvrdila istina. (primjeri: Kad Jusuf dokazuje svoju nevinost, kao sudionik događaja ne optužuje Zelihi, već se poziva na objektivne dokaze na koje ukazuje svjedok: košulja poderana na leđima; kad nakon zatočeništva pred Rejjanom želi da se utvrdi kako je bio krivo optužen, kad traži poništenje optužbe, zahtijeva svjedočenje žena koje su bile na Zulejhinoj zabavi, i iskaz – priznanje Zulejhe kao glavnog sudionika spornog događaja; kad želi pred javnošću ukazati na ono što su učinila njegova braća, njegovi dokazi su kupoprodajni ugovor iz kojeg se vidi da su Jusufa prodali Maliku za sitan novac, i njihovo priznanje zločina na koje ih taktički navodi. U odnosu prema Zulejhi, i on osjeća već u prabitku naviještenu privlačnost, koju ne pokazuje sve do trenutka kada se za realizaciju ostvaruju zakonski uvjeti.) Potpuno poštivanje i provođenje Zakona temeljni je uvjet bez kojeg je nemoguće govoriti o Putu duhovnog napredovanja.
4. Samoljublje, pouzdavanje i traženje pomoći od bilo koga drugog osim od Gospodara svjetova, zamke su koje zaustavljaju na Putu duhovnog napredovanja. (Jusuf, kada pomišlja da će stanovništvo grada Arša (Nahifi) ili Urejša (Hamdi) biti zadivljeno njegovom ljepotom, biva opomenut tako što niko ne obraća pažnju na njegovu ljepotu, a on sve stanovnike tog grada vidi lijepima; kada pomišlja da je on bio toliko snažan da se odupre Zulejhinom zavodjenju, a ne da ga je Bog sačuvao kako ne bi počinio grijeh, biva kažnjen. Jusuf, kad se obrati vladarevom vinotoči za pomoć, biva zaboravljen u tamnici.)

O KARAKTERIMA PROTAGONISTA MESNEVIJA O JUSUFU I ZULEJHI

U ovim djelima uočavamo tri glavna lika, i kroz njihovo putovanje ka Cilju, iščitavamo opću postavljenu matricu duhovnog putovanja, koje je, svakako, neizvedivo bez prolaska zemaljskih ljubavi i zemaljskih kušnji. Jakub je Božiji odabranik, Njegov poslanik, koji nije prikraćen za svoj ljudski karakter – njegova datost na zemlji postavlja ga pred kušnje – kako bi zadobio Božiju milost i veću očevu pažnju, on varkom dobija očev blagoslov; on dolazi u sukob sa bratom (Nahifi), ma koliko formalno bio pravedan prema svojim ženama, on više voli Jusufovu i Benjaminovu majku, koju Bog uzima po Benjaminovom rođenju; kako bi

svom sinu priskrbio hranu, on prodaje dojiljino dijete (Bešira), i ostaje bez svog miljenika; on od svih sinova više voli Jusufa jer osjeća njegovu poslaničku prirodu, i to biva razlogom da ga Bog odvoji Jusufa; datost ljudske prirode nije izmjenjiva čak ni kod Božijih odabranika, oni se sami, po Božijim uputama i uz Njegovu pomoć, moraju izboriti sa tom datošću. Kao odraz njegove ekstremne ljubavi data je njegova ekstremna patnja, koja će ga dovesti do pročišćenja, i tek tada će postići svoj Cilj, susret sa najvoljenijim sinom.

Jusuf, sin Jakubov i Božiji odabranik, posebno obdaren ljepotom, također je osuđen na uspone i padove; njegova pozicija očevog miljenika izaziva ljubomoru njegove braće, sa pijedestala u očevom domu biva bačen u bunar, biva prodat kao rob, dolaskom u namjesnikov dom on ponovo biva postavljen na poziciju miljenika, mladića u kog je Zulejha zaljubljena i u kog namjesnik ima bezgranično povjerenje. Zadobija status posinka jednog od najmoćnijih ljudi u Egiptu, i biva postavljen pred kušnju da ga zavodi žena njegovog gospodara. Strah od Božije srdžbe i izdaje povjerenja koje mu je ukazao namjesnik imaju prevagu nad njegovom ljudskom prirodom, nad strašću i ljubavlju koju osjeća prema Zulejhi. On će ovu ljubav i ovu strast, koje je svjestan od sna koji je imao kao sedmogodišnji dječak (Hamdi), priznati tek nakon što se ostvare uvjeti da oni budu zajedno. Njegov izbor (a i kao Božijem odabraniku dato mu je pravo izbora) – uz primisao kako je to samo njegova snaga da se odupre grijehu, a ne darovana mu Božija milost, vode ga u tamnicu. On je i u tamnici miljenik svih zatočenika, ali tek kako bi njegova voljena čula njegov glas biva kažnjavan batinama. On je obdaren znanjem o tumačenju snova, i svjestan je da je to dar koji je dobio od Boga, ali on, kada tumači san vinotoči moli stvorenog da urgira kod vladara. Zaboravnost kao bitno obilježje ljudskog karaktera suprotstavljeno je Apolutnom Pamćenju i Znanju kao obilježju Boga. Stoga, on ostaje zaboravljen u tamnici do časa kada niko ne umije protumačiti Rejjanov san. Jusuf se tek nakon obnovljenog postupka i utvrđivanja njegove nevinosti, vraća na visoku poziciju, sada je namjesnik koji upravlja državnim riznicama, i tu dokazuje pravičnost koja također proističe iz Božijega nadahnuća: dokazuje se kao sposoban strateg, vodi državnu ekonomiju, i svako skretanje sa Puta pravednosti u sferi zemaljskih zakona može ga skrenuti sa Puta duhovnosti. Time postiže Božiju bliskost, tako da njegova molitva biva uslišana. Emocionalne drame koje doživljava prilikom susreta s braćom, ustezanje od osвете koja je svojstvena ljudskom biću, strpljivost prilikom dovođenja do situacije razotkrivanja istine, čežnja za ocem, ljubav prema Zulejhi koju ne smije otkriti sve dok se ne uvjeri da je ona postigla pročišćenje, put su koji Jusuf mora proći kako

bi postigao Cilj. Jusuf, bez obzira na to što jeste Božiji odabranik, bez obzira na obdarenost ljepotom i znanjem, mora proći svoje teško putovanje, koje je moguće i kompleksnije zbog njegovog poslaničkog karaktera. Datost da bude Božiji odabranik mu pomaže pri prevladavanju prepreka, prisutnost svijesti o Bogu, kroz njega samog kojemu se javlja Džibril, kao i kroz porodično poslaničko naslijeđe olakšava njegov put.

Treći, a po našem sudu i najvažniji glavni lik ove priče jeste Zulejha. Kao žena, ali istovremeno i aktivni princip u ovom odnosu, ona je lišena mogućnosti da bude od Iskona odabrana. Na njeno predodređenje iz vremena Polaganja Zavjeta, podsjeća je tek njen san u kojem se zaljubljuje u Jusufa, san koji će je povesti na Put Ljubavi, koji vodi ka ovladavanju formalnim, stečenim znanjima, kako bi u znanju koje je moguće steći razborom, u materijalnome znanju i blagostanju dosegla vrhunac, kako bi polomila sve svoje kumire i pronašla Boga, kako bi napustila svijet u kojem vlada razbor i prešla u svijet u kojem vlada srce, i tako prošla sve stepene stanja duše, i tako došla do potpunog pročišćenja. Dok na jednoj strani imamo Jakuba i Jusufa kojima je po Bogu data vjera, iz koje crpe snagu kako bi prevladali kušnje na svome putu, na drugoj strani imamo Zulejhu kojoj je jedina vodilja na Putu njen neprohodni san, on je za Zulejhu jedini znak iz svijeta o kojemu nema nikakvog osvješćenja, iz svijeta u kojemu je položila svoj prvi zavjet po stvaranju duša. Dok su Jakub i Jusuf svjesni Boga, i imaju Njegove upute, ona ih sama mora pronaći. Otuda je njena borba dragocjenija, otuda je njen put teži. Ona mora proći sve faze putovanja običnog putnika, potražiti milost i pomoć Onoga čijega Bića nije svjesna. Na znak potaknut snom ona napušta svo blagostanje roditeljskoga doma. Ona se odriče svih bliskih, dragih, odriče se i svoje krvi i svoga tla kako bi dospjela do svog ljubljenog. Ona misli da ovo odricanje, ova žrtva dovoljna za realizaciju njezina Cilja. Došavši u Misir, ona misli da je njen tegobni put okončan, međutim, ona tu saznaje da još nije niti stupila na svoj put. Ugledavši namjesnika – ona moli za nju još uvijek stranoga, apstraktnog Boga, Boga o Čijemu Biću još nema nikakvih spoznaja, da joj prikrati mogućnost da bude njegoova žena, i Bog uslišava njenu iskrenu molitvu, tako što stvara džinku s njezinim likom koja će općiti sa namjesnikom (Nahifi, Darir i dr.) ili oduzima spolnu moć namjesniku (Hamdi). Kad vidi Jusufa, misli da je postigla cilj, međutim, ona tu tek utvrđuje kako je on stvaran; ona svjesno i glasno ističe svoju želju sa sjedinjenjem; međutim, ta njena želja je još uvijek na razini pojavnog, zemaljskog, njena strast je golema toliko da je dovodi do poniženja, do statusa roba pred robom; kada njena ljubav (na razini njezina stanja) nije uzvraćena, ona kažnjava onog koga najviše voli i za koga je podnijela najveće žrtve. Na sve načine pokušava

ostvariti sjedinjenje, čak sav imetak ulaže u dvorac sa sedam odaja ili sedam kuća, kroz koji će provesti svog voljenog. Tih sedam odaja ili sedam kuća mi iščitavamo kao sedam stupnjeva duše. Ona posjeduje teorijsko znanje da se sjedinjenje događa u kući sedmoga stupnja; u kući potpuno čiste duše; tek kada ovaj Zulejhin dvorac duše bude dematerijaliziran, kada je Jusuf zatekne nakon što je polomila sve svoje kumire, u “trećoj odaji-odaji od Boga nadahnute i od loših postupaka očišćene duše” tog dematerijaliziranog dvorca, kada obnevidi očima koje gledaju zemni svijet, kada prestane razmišljati u kategorijama vrijednosti ovosvjetskoga, ona ima priliku za sjedinjenje sa Jusufom, za realizaciju zemaljske ljubavi koja je preko stanja smirenja duše vodi do realizacije Istinske ljubavi, kada će se povući od Jusufa i otići u molitveni hram, kada će njeno smirenje prerasti u stanje duše zadovoljne Bogom u potpunosti biti osviješćena o nepostojanju dvojstva, kako bi zadobila stanje duše onih kojima je Bog zadovoljan, i postati potpuno pročišćena u Sjedinjenju.

Čini nam se da u svakom pojedinačnom odnosu naglašene emocionalne vezanosti (Jakub-Jusuf, Jusuf-Jakub, Jusuf-Zulejha, Zulejha-Jusuf) možemo iščitati i ljubav na njenoj ljudskoj, potpuno zemaljskoj razini (ljubav oca prema sinu, ljubav sina prema ocu, ljubav žene prema muškarcu, ljubav muškarca prema ženi), i ljubav koja se javlja na relaciji učitelja i učenika – ljubav koja je put prema otvaranju vidika i sticanju spoznaja kao ona ljubav koja vodi ka Bogu, i izravnu Ljubav prema Bogu. Kako bi svaka od ovih ljubavi bila realizirana, iščitavamo i nužnost žrtve, odricanja, patnje, i dajemo si slobodu da zaključimo da je svaka od ovih ljubavi koja se javlja na različitim stepenima puta emocionalnog i duhovnog zrijenja jednako intenzivna, i da jedna ne isključuje drugu, sve do trenutka osvjedočenja u Jednosti.

PRIČA ZBIJENA U SIMBOL: ALUZIJE I REFERENCIJE NA JUSUFA I ZULEJHU U KRATKIM POETSKIM FORMAMA BOŠNJAČKIH AUTORA OSMANSKOG PERIODA

Kur’ansko kazivanje o Jusufu, te predanja o ovom poslaniku koja donose tefsiri, kao i naslijeđe prethodnih svetih knjiga, kako smo već pokazali bilo je vrelom koje je motiviralo nastanak brojnih djela u klasičnoj književnosti. Brojnost mesnevia napisanih na ovu temu, bilo da je u centru odnos Jakuba i Jusufa, bilo da je u centru Zulejhina ljubav ili didaktička poruka sazdana na preslici Jusufove bogobožnosti – svjedoči u kojoj mjeri je čovjek u bilo koje vrijeme okupiran svim elementima sadržanim

u ovom kazivanju. Baš kako je ova tema bila popularna za pisanje narativnih spjevova, izrazito veliki je broj stihova u kratkim poetskim formama kojima se referira na Jusufa i pojedine epizode iz Kur'anskog kazivanja o Jusufu; iako uvijek ne možemo jasno utvrditi da li autor priziva sadržaj kazan svetim tekstom, tumačenjem svetoga teksta kroz tefsire, predajama ili autorskim interpretacijama, na koje smo ukazali. Ovdje želimo napomenuti da smo u pregledanim djelima uočili toliko stihova u kojima se referira na kazivanje o Jusufu, da bi njihova detaljna analiza tražila da se napiše obimno zasebno djelo; mi ćemo stoga samo ukazati na osnovne fenomene kazivanja o Jusufu, na koje u kratkim poetskim formama upućuju bošnjački pjesnici osmanskog perioda.²⁸

²⁸ Stihovi dati u latiničnoj transliteraciji i našem prijevodu, uz oznaku broja pjesme i broja stiha u pjesmi prema navedenim izvorima. U korpus uključeno: Hasan Zijaija Mostarac prema Müberrâ Gürgendereli, *Hasan Ziyâî Hayatı Eserleri Sanatı ve Divanı*, Kültür Bakanlığı Yayınları/2981, Ankara, 2002 i *Mostarlı Ziyai Şeyh-i San'an Mesnevisi*, Hazırlayan Müberrâ Gürgendereli, Kitabevi, İstanbul, 2007; Vahdetija Dobrunjanin prema: Yılmaz Öztürk: *XVII Yüzyıl Şairlerinden Dimetokalı Vahdeti'nin Divanının Tenkitli Metni (Yüksek Lisans Tezi)*, İstanbul 2006; Mehmed Fevziya prema: Yunus Kaplan, *17. Yüzyıl Şairlerinden Fevzi Divanı (Doktora Tezi)*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, danışman: Prof. Dr. Turgut Karacan, Samsun, 2008; Özer Şenödeyici, *Fevzi Divanı – İnceleme – Metin – İndeks*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara, 2006; Nilgün Doğramacı: *Metin-Biçimsel ve Sevgilinin Güzellik Unsurları ve Âşığa Etkisi Üzerine-İçerik İncelemesi (Divan by Fevzi 17th Century– Text-Structural and Contential Analysis)*, Boğaziçi Üniversitesi, 2007; Hasan Kaimija prema: Mehmet Uğur Aydın, *Kâ'imî Dîvânı – Transkripsiyonlu Metni ve Tahlili*, Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2007; Lejla Šljivić, *Hasan Kâ'imî Efendi'nin Varidatı İnceleme Metni*, Yüksek Lisans Tezi, T. C. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Sakarya, 2008; Sulejman Mezakija Čajničanin, prema: Mermer, Ahmet, *Mezâkî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkidli Metni*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını-Sayı 87, Divanlar Dizisi –Sayı 3, Ankara, 1991; Zekerijja Sukkerija Sarajlija prema: Erdoğan Erol, *Sükkerî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi yayını – sayı: 89, Divanlar dizisi: 2, Ankara, 1994; Alaudin Sabit Uzičanin, prema: Turgut Karacan, Bosnalı Alaeddin Sabit Divan, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas, 1991; Rušdija Mostarac, prema: Hatice Ekici, *Sahhaf Rüşdî ve Divanının Tenkidli Metni*, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı, Balıkesir 03/03/2006; Osman Šehdija Bjelopoljak, prema: Şeyda Bayındır, Şehdi Divanı, Yüksek Lisans Tezi, T. C. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Ankara, 2008; Ahmed Hatem Bjelopoljak, prema: Mehmet Celal Varışoğlu, *Hatem: Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Divanı'nın Tenkitli Metni ve İncelemesi*, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 1997; Arif Hikmet-beg Rizvanbegović, prema: Hersekli Arif Hikmet Bey, *Külliyat-ı Âsâr, I, Dîvan, Matbâ'a-ı Amire*, İstanbul, 1334;

Moguće je pronaći čitave kratke poetske forme (gazele, rubaije, kit'e) koje referiraju na ovo kazivanje. Jedan primjer je i Zijaijin gazel od sedam bejtova, koji i sam autor poredi sa sedam odaja/palača koje je Zulejha ukrasila za Jusufa:

*Gel ey Yûsuf-likâ lutfuñla bir gün beyt-i ahzâna
 Seni yullarca görmez merhamet kıl pîr-i Ken`âna
 Benüm yâr-ı `Azîzüm mâlik olmak vasluna bir kez
 Deger Ya`kûb u Yûsuf hakkı Mısr u Şâm u Ken`âna
 3Nedür ey Yûsuf-ı gül-pîrehen bu cevır ü kahr u nâz
 Baña itdüklerüñ mahşer günü girmez mi mîzâna
 Sakın magrûr olup ihvân-ı dehrüñ iltifâtına
 Derûn-ı dil mekânüñdur senüñ meyl itme yabana
 Zenahdânındaki cân u dile dil-ber hitâb eyler
 İder ta`bîr-i rü`yâ sanki Yûsuf ehl-i zindâna
 Ziyâ`î `ayn-ı Ya`kûb oldu giryân olmada çeşmüñ
 Düşürdüñ Yûsuf-ı cân-ı `azîzi çâh-ı `isyâna
 Arûs-ı tab`umuñ bu heft beyti vasf-ı Yûsufda
 Zelîhâ Yûsufa zeyn eylemiş gûyâ yedi hâne (Ziyâî, Divan, Gazel 411)*

Ti što ličiš na Jusufa, dođi svojom dobrotom na jedan dan u Kuću tuge
 Smiluj se starcu iz Ken`âna, koji te nije vidio godinama.
 Jedanput imati sjedinjenje s mojim Dragim Uzvišenim
 Za ljubav Jakuba i Jusufa vrijedi čitavog Misira, Šama i Ken`âna
 Jusufe s košuljom poput ruže, šta znači ovo nanošenje boli, tuge, gordost
 Zar ono što mi Ti činiš neće doći na vagu na dan Velikoga Skupa (Suda)
 Nipošto se ne ponesi zbog dodvoravanja sljedbe ovog svijeta i vremena
 Tebi je mjesto u najdubljem kutku srca, ne budi sklon strancima
 Duši i srcu u tvojim ustima obraća se Krasotica
 Tumači snove, poput Jusufa utamničenicima
 Zijajijo, tvoje oko je po uplakanosti postalo okom Jakuba
 Ispustio si Jusufa dušu dragu u bunar pobuna
 Svadba (nevjesta) moje čudi je ovih mojih sedam stihova opisa Jusufa
 Kao da je Zulejha sedam odaja ukasila za Jusufa

I Vahdetija pjeva jedan gazel s motivima kazivanja o Jusufu:

*Pertev-i hurşîde ta`n eyler cemâli Yûsufuñ
 Maha gâlib görinür rûy-ı celâli Yûsufuñ
 Mısrâ sultan olmadan yegdür `azîzüm Hağ biliür
 Çapusında kulluğ itmek ittisâli Yûsufuñ
 Sînelerde nîzeden geçgin sinân gamzesi
 Çesm-i mesti `âsîka virmez mecâli Yûsufuñ*

*Deyr-i dilden naqs-ı gayrı çün Zelîhâ mahv kı
 Anda sâbit olmasun illa misâli Yûsufuñ
 Hatt u hali fitnesinden bu dil-i zâr u nizâr
 Olmadı çâre zenâhdanında hâli Yûsufuñ
 'Aql başdan nûr gözden cân bedenden çıksa ger
 Çıkmaya ey Vahdetî dilden hayâli Yûsufuñ (Vahdeti, G. 75)*

Jusufova Ljepota²⁹ sunčevu svjetlost zasjenjuje
 Jusufovo lice veličanstveno³⁰ nad lunom nadmoćno je
 Prije nego je postao vladar Misira, zna Bog (Istiniti), jednom (dobrom)
 namjesniku

U službi biti sužanj, put je približenja Jusufova
 Jusufov opijajući pogled zaljubljenom ne daje snagu
 Njegov pogled oštar kao vrh strijele kad se iz luka odapne
 Kad sliku drugoga (rivala) iz hrama srca Zeliha uništi
 Na njoj osim slike Jusufove ništa nije opstalo
 Ovo je srce uplakano i slabo zbog smutnje malja i madeža
 Lijek nije bio ni Jusufov madež na njegovoj nausnici
 Ako iz glave nestane pameti, ako iz oka ode svjetlost i duša iz tijela
 Vahdetijo, neka iz srca nikad ne izađe slika (priviđenje) Jusufa.

Na kazivanje o Jusufu referira nazivima retoričkih figura naslovljeno poglavlje 82. Poeme u formi mesnevi iz Šehdijina Divana, pod nazivom *Cilve-rîz-i Şebdiz-i Edhem-i Kalem-i Mu'ciz-dem Der-Safha-i Pehnâ-yı Sitâyiş-i Asaf A'zâm Sütûde-şiyem Hurşid-i 'İlm-i Cenâb 'Alî Paşa Damâd-ı Şehinşah-ı Kerem-bahşâ* – Samodokazivanje crnog dorata pera koje poražava druge u smislu opširne pohvale Velikom Veziru hvale vrijednog morala, uzvišenog sunca znanja, Ali-paše, zeta šahinšaha plemenitog i darežljivog,

*Serzenîş ü Tevcîh ü İhâm u Telmîh Serzenîş³¹, Tevcîh³², İhâm³³, Telmîh³⁴
 Rûz u şeb pîç-tâb ile yazdım Danju i noću sam pun nemira pisao
 Sûzen-i hâme ile çeh kazdım Iglom književničkog pera bunar kopao
 Nice çeh çâh-ı mâh-ı Nahşeb idi Mnogi je bunar pun mjesec usred noći bivao*

²⁹ Ime Džemal – označuje Božiju Apsolutnu Ljepotu.

³⁰ Svojstvo Dželal pripadajuće imenu Dželil – Veličanstveni. Vidjeti http://www.znaci.com/osnovi_vjerovanja/Bozija_Imena/BozijeIme_Dzelil.html

³¹ Semantička figura ironije.

³² Amfibologija; semantička figura dvosmislenosti gdje je u datom kontekstu uključenu polisemičnu leksemu moguće razumjeti u dva značenja, afirmativnom i negativnom.

³³ Semantička figura simulacije; polisemična leksema se koristi u njenom najdaljem, transponiranom značenju.

³⁴ Aluzija.

<i>Eşk-i çeşmim sitâre-i şeb idi</i>	<i>I suze iz oka k'o zvijezde u noći sam livao</i>
<i>Yûsuf-ı bahtım anda itdiñ esîr</i>	<i>Jusufo moje sreće tada si sužnjem učinio</i>
<i>Bir 'azîz içün oldu h'or u hakîr</i>	<i>Za jednog aziza on je ništavan, bijedan postao</i>
<i>Çar-sûy-ı emelde âhir-i kâr</i>	<i>Na tržnici nade posljednji posao</i>
<i>Eylediñ anı zîver-i bâzâr</i>	<i>Ukrasom tržnice njega si učinio</i>
<i>Gerçi sevdâ-girâni genc-endîş</i>	<i>Zaljubljeni zamišljeni o riznici, zapravo</i>
<i>Müşteriyem o mâha cândır nîş</i>	<i>Duša je žalac, a ja bih tu lunu kupio</i>
<i>Nakd-i dil elde göz terazûda</i>	<i>U ruci gotovina srca, pogled na vagu ustremio</i>
<i>Cevher-i 'akl ise tekâpûda</i>	<i>A dragulj razbora posvud se razletio</i>
<i>Eyleme çâk dâmen-i emelim</i>	<i>Nemoj da bi mi košulju nade strgao</i>
<i>İtme nev-mîd lutf idüp al elim</i>	<i>Primi me za ruku, da me ne bi obeznadio</i>
<i>Hele ey meyl-i Nîl-i Mîsr-ı emel</i>	<i>Još, o toku rijeke Nila u Misiru nade</i>
<i>Baňa parmak hisâbın eyleme gel</i>	<i>Hajde, nemoj da bi mi na prste sada zbrajao</i>
<i>İtme tefsîde-leb beni per-tâb</i>	<i>Mene s usnama što gore nemoj da bi odbacio</i>
<i>Ki zâr-ı merâmım it şâd-âb</i>	<i>Kako bi vapaj u mojoj žudnji u radost stvorio</i>
<i>Ratb u tâze nahl-i hurmâda</i>	<i>Što je na hurminu stablu mlado i zeleno</i>
<i>Görüne pîş-ger-i Süreyyâ 'da</i>	<i>Kao mahrama na Mliječnom putu da bi se vidjelo</i>
<i>Nîş-ger gibi vir mezâk dile</i>	<i>Poput šećerne trske srcu pruži slast</i>
<i>Telh-kâm eylemek hüner diñle</i>	<i>Slušaj, zagorčavat, to je krvoločno</i>
<i>İtse Ya 'kûb-ı dil aña şüyün</i>	<i>Ako bi Jakub srca za njim suze prolio</i>
<i>Olsa beytü 'l-hazen n'ola mesken</i>	<i>Šta bi bilo kad bi u Kući tuge boravio</i>

KAZIVANJE O JUSUFU, MESNEVIJE O JUSUFU I ZULEJHI

Neki pjesnici u kratkim formama upućuju na mesnevijske – djela napisane na temu Jusuf i Zulejha:

Kimisi milket-i nazmı gezmiş
Kıssa-ı Yûsufi bulmuş yazmış (Ziyai, Mesnevi, b. 199)
 Neko je teritorije poezije obišao
 Kazivanje o Jusufu našao i zapisao

Sabit spominje Džamijevu mesneviju o Jusufu i Zulejhi:

Ceride-i gül-i sad-berg sanma Camı'nün
Çemen çemen okunur Yusuf ü Züleyhası (Sabit, Divan, G. 323/5)
 Ne misli da je Džamijevo djelo Gül-i sad-berg (Ruža stolisnica)
 Po svim tratinima se čita njegova *Jusuf i Zulejha* mesnevija

JUSUF U POSLANIČKOM I BOGOUGODNIČKOM RODOSLOVU

U svom natu (hvalospjevu poslaniku Muhammedu) Zijaija uspostavlja vezu između Muhammeda kao krune poslanstva i ostalih poslanika; Poslanik Muhammed je osoba koja će se pojaviti kao pečat poslanstva, ali dio njegova bića je sadržan i u osobi svakog od njemu prethodećih poslanika, odnosno njegova duhovna pomoć bila je potreba i motivacija svakome od njegovih prethodnika:

Rif'atin seyr idüñ ol mahbūbuñ
Kurretü'l-'ayni idi Ya'kūbuñ (Ziyai, Mesnevi, b. 88)
Pogledajte veličine tog miljenika
Bio je očna zjenica Jakubova
Eyledi Yūsufa rüchān-ı 'ayān
Varsun ol Mısrda olsun sultān (Ziyai, Mesnevi, b.89)
Jusufu je dao jasnu snagu (potporu)
Da ode u Misir i tamo postane vladarem
Şit ile İdrîs ü Nûh ü Lût ü Sâlih hem Şu'ayb
Geldi İbrâhîm ü İsmâ'il ü İshâk tutma reyb
Yūsuf u Ya'kûb ü Mûsâ Meryem 'Îsî ehl-i gayb
Evvel âhirdür Muhammed âline gel tutma 'ayb
Şeyh 'Abdü'l-kâdir oğlu geldi Muhyi'd-dîn'imüz
Dü cihânda ayagı tozıdurur tezyînimüz (Kaimi, Divan, 64)
Došli su Šit, Idris, Nuh, Lut, Salih i Šuajb
Ibrahim, Ismail i Ishak, ne sumnjaj
I Jusuf i Jakub, i Musa, i Isa Merjemin, iz svijeta tajnoga
Prvi je posljednji, Muhammed, hajde ne sramoti roda njegova
Došao je naš Muhjuddin, sin šejha Abdulkadira
Prah sa njegovih nogu nama je ukras na oba svijeta.

MOTIV JUSUFOVE LJEPOTE

Jusufova nadnaravna ljepota, ljepota u kojoj se koncentrirano zrcali ljepota božanskog stvaranja vrlo je čest motiv u divanskoj poeziji, i predstavlja simbol klimaksa u gradaciji ljepote:

Meger ki oldı yine sebze-zâr-ı bâğ-ı cihân
Nümûne-i çemen-i baht-ı Yūsuf-ı sâni (Mezaki, Divan, K. 23/15)
Čini se da je opet bašča ovoga svijeta zazelenjela
Primjerom tratine sreće drugoga Jusufa
Ol şüh ile hiç bir mi olur gayrı güzeller

Bu hüsn ile ân ol meh-i Ken'âna virilmiş (Mezaki, Divan, G. 222/8)
 Mogu li druge ljepotice biti jednake ovoj krasotici
 Ovakva ljepota i privlačnost data je samo Luni iz Ken'âna
Bu ra'nalıkla mektebde eger ey Yûsuf-ı sâni
Göreydi mihr-i ruyun kaldururdi mah tâbânı (Sabit, Divan, mfrd)
 Svoju svjetlost podigla bi luna, da je Tvoga lica ugledala sunce
 Sa ovom ljepotom, u mektebu jošte, o drugi Jusufe

Jusuf je poredbeni korelat u gradaciji ljepote:

Sen pâdişeh-i mülk-i hüsnün aña söz yok Yûsuf gibi ammâ
Görsem hele gâhîce gedâña keremiñ ne bu bezm ele girmez (Şehdi 109/2)
 Ti si poput Jusufa vladar zemlje ljepote, tome prigovora nema
 Kad bih još ponekad vidio šta je kako si plemenit prema svom prosja
 ku, ova je čast (gozba) neosvojiva
Göñül gayra sakın meyl itme ol Yûsuf-cemâli gör
Cihânda bende-i sultân-ı meşhûr olmamız yegdür (Mezaki, Divan, G. 70/7)
 Srce, nemoj drugom sklono biti, vidi onu Jusufove ljepote
 Nama je na ovom svijetu bolje da budemo sužnji znanoga sultana.
Yûsufı o meh-rûnuñ farkı katı zâhirdür
Erbâb-ı mahabbetde bir ehl-i nazar yok mı (Mezaki, Divan, G. 408/2)
 Vrlo je jasna razlika između Jusufa i one mjesecolike
 Zar među velikanima ljubavnim nema niko čiji pogled u suštinu prodire
Nice alsun ele böyle şikeste-göñlümi cânân
O hüsn-i Yûsufa mâlik bu bir meksûr âyîne (Mezaki, Divan, G. 400/4)
 Kako bi Voljena mogla uzeti u ruke ovo moje srce slomljeno
 Kad je ona vladarica Jusufove ljepote, a ono zrcalo razbijeno
Mekr ider zülfüñ meger ey dil-ber-i Yûsuf-cemâl
Ehl-i şevke renk ider la`l-i ruh-ı rengînüñ al (Ziyâî, Divan, G. 266/1)
 Tvoj soluf pravi zamke i varke, krasotice jusufovske ljepote
 Rubin crveni sa Tvoga lica daje boju ljudima punim žudnje³⁵

Jusuf je stožer ljepote vidljive ljudskome oku, on je arhetip ljepote. I kako je sve na ovome svijetu samo metafora, samo ozrcaljenje Istinitosti, Apsolutne Ljepote, dakle, Božanskog Bića sa svim Njegovim svojstvima i Imenima, tako je i Jusuf simbol njegovog Gospodara, Stvoritelja na kojem se Njegova Ljepota zrcali. On je Voljeni, i zaljubljeni (sufija) žudi za sjedinjenjem još u zemnome životu, jer Susret u Vječnom (drugom) svijetu je neminovan.

³⁵ Sintagmu *ehl-i şevk* smo preveli u primarnom značenju, premda u tesavvufskoj terminologiji to je skupina ljudi koji su prosvijetljeni i ushićeni budući da su njihova srca ispunjena Ljubavlju prema Allahu i Ljubavlju koju je njima ukazao Allah.

Hüsn-i Yûsuf gül cemâlûnden seniñ bir şemmedir
‘Âlemi mecnûn ider leylâ-yı zülfüñ müşk-i çîn (Şehdi, Divan, 7/2)
Ljepota Jusufova je samo dašak tvoje ljepote što ruži nalikuje
Kineski mošus Tvog lejlinskog (vranog) solufa svijet u Medžnuna
(ludaka) pretvara

Ele aldukça ol Yûsuf-likâ billûr âyîne
Olur vahdet-nümâ-yı nâzır u manzûr âyîne (Mezaki, Divan, G. 400/1)
Što više biće (lijepo) nalik na Jusufa biljurno ogledalo uzima u ruke
To više i Ogledalo Jedinstvo gledanog i gledaoca pokazuje

Sûretâ Yûsufdur ol gül lik Ken`ânî degül
Pâdişâh-ı mülk-i cândur Mısr sultânı degül (Ziyâî, Divan, G. 257/1)
Likom je ona ruža Jusuf, ali nije iz Ken`âna
Vladarica je zemlje duše, nije vladar Egipta

Dünyâda beni Yûsufumuñ vashına irgür
Ey sufi gel ol âhiretüñ çün baña kardaş (Ziyâî, Divan, G. 196/4)
Na ovom svijetu me privedi susretu sa mojim Jusufom
Dođi, sufijo, jer ovaj drugi svijet je meni brat

Benüm yâr-ı `Azîzüm mâlik-i mülk-i bahâsın sen
O hüsn ile ko varsun Yûsuf olsun Mısrda sultân (Ziyâî, Divan, G. 322/3)
Moj Dragi Uzvišeni, Ti si Vladar blaga vrijednoga
Pusti, nek s tom ljepotom dođe, nek Jusuf postane vladar Misira

Nekada pjesnik individualno iskustvo viđenja/osjećanja Gospodara i Njegove Apsolutne Ljepote pretpostavlja arhetipskom doživljenju ljepote iskazane kroz Jusufa.

Be hey kardeş terâzû-yı ta`akkul birle vezn itdüm
Güzellikde benüm sultânuma Yûsuf berâber mi (Ziyâî, Divan, G. 473/2)
Hej brate, na vagi razuma sam ih izmjerio i uporedio
Zar je po ljepoti Jusuf jednak mome Vladaru.

JUSUFOV SAN, ZULEJHIN SAN, SAN JUSUFOVIH DRUGOVA IZ TAMNICE, SAN EGIPATSKOG VLADARA

U kur'anskom kazivanju o Jusufu motiv sna se javlja u tri navrata: Prvi put, to je Jusufov san o tome kako se pred njim klanjaju sunce, mjesec i jedanaest zvijezda i navješćenju da će Jusuf biti obdaren znanjem o tumačenju snova,³⁶ drugi put kada Jusuf tumači san svojih drugova iz tamnice,³⁷ te san egipatskog vladara o sedam pretilih i sedam mršavih

³⁶ Kur'an 12/4-6.

³⁷ Kur'an 12/36-42.

krava, koji Jusuf tumači.³⁸ Zanimljivo je da u kratkim poetskim formama nismo uočili aluzije na ove snove spomenute u Svetome tekstu.

Motiv Zulejhina sna svakako nije preuzet iz Kur'ana, međutim on je, kako smo to vidjeli u mesnevijama o Jusufu i Zulejhi, pokretač radnje, odnosno prva tačka iz koje se duhovni putnik u stanju duše sklone zlu inicira na Put Ljubavi.

Ezelden göñlüm ol Yûsuf-likâyı düşde görmüşdür
Beni aşk ile ser-gerdân iden rü'yâyı seyr eyleñ (Ziyâî, Divan, G. 228/4)
 U prabitku je moje srce u snu onu Jusufu nalik ugledalo
 Gledajte sna što me zbog ljubavi izgubljenim učinio

Pored drugih motiva vezanih za Kazivanje o Jusufu, i u sljedećim Šehdijinim stihovima nalazimo motiv Zulejhina sna.

Yine bir âsaf-ı Yûsuf-şiyem mâlik olup Mısr'a
Kul itdi hüsn-i hulki halkı teshîr eyledi gûyâ
Hayâlin 'âlem-i rüyâda görmüşdi Zelîhâ-veş
'Aceb midir aña dildâde olsa mâder-i dünyâ
Akup pâyına yüz sürmek diler Nîl-i mübârek kim
Kudûm-i meymenet-bahşâ seniñ hükmün ider icrâ (Şehdi, D. 26/1-3)
 Opet sam namjesnik poput Jusufa, postao sam vladar Misira
 Kao da je porobio ljepotu prirode i općinio narod
 Poput Zelihe je u svijetu snova vidio tvoj lik
 Zar je čudo ako se u njeg zaljubi majka ovoga svijeta
 Blagoslovljeni Nil želi teći, i pokloniti se pred tvojim stopama
 Koraci što sreću donose sprovode Tvoje odluke.

ZAVIST JUSUFOVE BRAĆE

Dok je fenomen zavisti čije isijavanje pokreće lanac događaja u datome slijedu, u vremenu stvorenih duša prikazan kao svojstvo Iblisa koji se iz zavisti i oholosti nije htio pokloniti Ademu,³⁹ dotle je u divanskoj poeziji zemaljska slika zavisti prikazana kao svojstvo Jusufove braće, svojstvo koje će obilježiti braću – pripadnike ljudskoga roda živuće u bilo kojem odsječku vremena:

Hased itse n'ola ebnâ-yı zamân câyizdür
N'eyledi Yûsuf-ı hûnîn-cigere ihvâni (Mezaki, Divan, K. 9/72)

³⁸ Kur'an 12/43-49.

³⁹ Vidjeti: Kur'an, 15/26-40.

Šta i ako mu pozavide sinovi (njegova) vremena, to je dopušteno
 Šta su rođena braća učinila Jusufu što mu (od tuge) nutrine krvare
Kâr-ı ihvân-ı zamân n'eydügini ister iseñ
Kıssa-i Hazret-i Yûsuf haber-i çâh yeter (Mezaki, Divan, G. 150/5)
 Ukoliko želiš vidjeti šta čine braća tvoga vremena
 Dovoljno je da znaš za bunar iz Kazivanja o hazreti Jusufu
N'ola nakş-ı hased olsa nümâyân Mânî-i derân (ma'nidarane?)
Yine Yûsuf-nigâr itdi der ü divâr-ı ihvânı (Mezaki, Divan, G. 430/2)
 Šta bi bilo kad bi slika zavisti bila pojavna u značenjskom smislu
 Opet bi Jusufova ljepota stvorila kapiju i zidove prema braći⁴⁰

Pored ukupne slike braće koja su zavidjela Jusufu, i kur'ansko kazivanje izdvaja, a i autori mesneviya posebno dramatično opisuju događaj sa Benjaminom – najmlađim Jusufovim bratom, kojeg su polubraća, unatoč očevoj zakletvi, žrtvovali i napustili nakon varke – optužbe da je on odnio zlatni pehar. Aluziju na ovaj događaj prepoznajemo u sljedećem Zijajinom stihu:

Cân-garîz oldugına bakmayup itdiler fedâ
Yûsuf-ı Mısra seni şâhum birâder sandılar (Ziyai, Divan, G. 115/4)
 Žrtvovali su te, ne obraćajući pažnju na to što si živo biće
 Za tebe su, šahu moj, pomislili da si brat Jusufa iz Misira

MOTIV BUNARA

Kur'an nam kazuje o Jusufovoj zavidnoj braći koja ga bacaju u bunar; naravno, slika kada braća bacaju Jusufa u bunar, iščekivanje nekoga ko bi ga spasio, simbolika poniranja (ili bacanja) u svijet tame (jer svako ljudsko biće u sebi posjeduje bunar u koji mu valja poriniti kako bi izašao na Put Svjetlosti) jeste motiv snažnog značenjskog potencijala, kako ćemo to vidjeti i iz izbora stihova bošnjačkih divanskih pjesnika. Naime, ovo poniranje u svijet tame predstavlja poniranje u vlastiti svijet najnižeg stupnja duše – duše sklone zlu. Osvješćivanjem stanja bezizlazja, potpune tame u ovom stupnju duhovni putnik uviđa kako mora napraviti promjene, prelazi u stanje duše koja kori samu sebe, i samim tim napreduje ka Putu Svjetlosti. Pojam bunar u misaonoj cjelini u kojoj se spominje i Jusuf može imati i različite determinatore.

⁴⁰ Isti stih je moguće razumjeti i na sljedeći način: *Šta i kada bi odraz zavisti bio vidljiv na Manijevoj slici, Opet je prelijepi Jusuf sačinio dom za svoju braću.*

Didi kim Yūsuf-ı tevfi̇k ‘ayān
Çāh-ı endi̇şeye dū̇şdi bu zamān (Ziyai, Mesnevi, b.406)
 Reče da jasno Jusuf od pomoći Božije
 U bunar bojazni u ovom trenu upade
Kulluk eyler gayra gördüm sevgilü sultānumı
Çāh-ı kahra saldılar ol Yūsuf-ı Ken`ānum (Ziyâi, Divan, G. 469/1)
 Svog Dragog Sultana sam vidio kako suparniku robuje
 Tog Jusufa iz Ken`āna u bunar svladanosti (tuge) baciše

Sabit u jednoj svojoj rubajji referira i na bunar, i na Jusufovu braću. Polazeći od svetoga teksta “U Jusufu i braći njegovoj nalaze se pouke za sve koji se raspituju”,⁴¹ on to kazivanje o Jusufovom iskustvu doživljava sveltremenim i primjenjivim na mnoštvo situacija – on na ovom iskustvu uči i poučava. Pretpostavljamo da Sabit u sljedećim stihovima pojmu “bunara” ne daje značenje puta poniranja u tamu koja izvodi na Put Svjetlosti, već se zaustavlja na značenju sadržanom u namjeri onih koji žele napakostiti. Također, on svojim kredom prihvaća i Jusufovo iskustvo pronalazjenja utočišta u Bogu:

Aldanma uyup her girive-i rubaha
Sabit sığın ol kerim olan Allaha
Gör vaki`a-ı Yusuf ü gürk-i çarhu
İhvan-ı zeman ipile inme çaha (Sabit, Divan, Rub. 1)
 Ne varaj se, ne povodi za svakom stramputicom pakosnika
 Već Sabite, utočište pronadi kod Plemenitoga, Allaha
 Vidi šta se zbilo s Jusufom i čuj čegrtanje čekrka
 Uzetom bratije ovog vremena ti se ne spuštaj do bunara.

Ruđdi vlastiti usud poistovjećuje sa Jusufovom braćom kao simbolom neprijatelja:

Fütāde-i çeh-i gam itdi Yūsuf-ı dil āh
Felek benümle birāder midür nedür bilmem (Rüşdî, G.109/2)
 Avaj, Jusuf srca je upao u bunar patnje
 Je li mi usud brat, ne znam šta mi je

Svijet tame u koji zaljubljeni mora porinuti kako bi došao do Puta Svjetlosti nekada je prikazan slikom “otkrivenog detalja” na “Licu Ljubljenog” kamo zaljubljeni uranja voljno, svjesno. I ovo je ponavljajući motiv koji susrećemo kod Zijaije, Sabita i Šehdija:

Görse Yūsuf ger o çāh-ı zekani
Kendüsi dirdi saluñ çāha beni (Ziyai, Mesnevi, b. 480)

⁴¹ Kur’an, XII/7.

Kad bi Jusuf tu jamicu⁴² na tvojoj bradi vidio
 "U jamu me vi bacite" sam bi tada kazao
Çâh-ı Yûsufdur ey sanem zekanuñ
Hem Süleymân mühridür dehenüñ (Ziyâî, Divan, G. 245/1)
 O Idole, jamica na Tvojoj bradi je bunar Jusufov
 A još su Tvoje usne pečat Sulejmanov
Mülk-i Ken`ândur senüñ hüsnüñ
Zenahuñ anda Yûsufuñ çâh (Ziyâî, Divan, G. 490/4)
 Tvoja je Ljepota Zemlja Ken`ânska
 Tvoja je brada jama za Jusufa
O malikler ki bir Yusuf-` izarı nur bulmuşlar
Zenahdanında çah-ı mihneti mahfur bulmuşlar (Sabit, Divan, G. 114/1)
 Oni vladari što su svjetlost lica Jusufa pronašli
 Na njegovoj su bradi iskopanu jamicu boli vidjeli
Düşüp çâh-ı zenehdânında dilber Yusuf-ı hüsnüñ
Anı sevdâ-gerân u âşikâñ mecbûr bulmuşlar (Şehdi, G.111 /6)
 Krasotica u jamicu na bradi Jusufa Tvoje ljepote upala
 Morali se u pronaci oni što su sevdaha dopali, zaljubljeni.

MOTIV DRAŽBE NA KOJOJ SE NAŠAO JUSUF

Događaj kada su Jusufa iznijeli na dražbu, kada ga je Zulejha kupila uloživši sav svoj imetak, također je motiv koji se može susresti u kratkim poetskim formama. U sljedećem Sukkerijinom stihu imamo dva elementa koja referiraju na Najljepše kazivanje; Jusuf kao simbol savršene ljepote i dražba na kojoj se Jusuf našao:

Dil virme degme hûba sakın eyle kendüñi
Yûsuf olursa şâhid-i bâzârdan cüdâ (Sükkeri, Divan, G. 2/8)
 Ne daji nipošto srce ljepotici, ne dotiči je, budi daleko
 Od one što se dala na dražbu, makar i Jusuf bila
Târ-ı şü`a` sanma kim rişte-i zerrîn ile
Eyledi bedr ü düçâ Yûsuf-ı Ken`ân-ı subh (Sükkeri, Divan, G.13/3)
 Ne misli da je trak svjetlosti zlatnom žicom načinio
 Da se luna i mrak sami stvore u Jusufa iz Ken`âna jutro
Âmed-şod-i hayâl-i ruhın dîde beñzedür
Serv-kadd-i Yûsufa ki Züleyhâ gelür gider (Sükkeri, Divan, G.31/6)
 Prizor Tvoga lica što se pojavi i ode za oko je slično
 Jusufu čempresova stasa kad Zulejha pride, i nestane dično
Var kuvvetümi `ışk ile bâzûya getürdüm
Bir Yûsuf-ı gül-çehre terâzûya getürdüm (Mezaki, Divan, Gazel 299/1)

⁴² *Çâh* – bunar, jama, jamica, rupica na bradi.

Ljubavlju sam svu svoju snagu pretvorio u moć
 Jednog sam Jusufa s licem poput ružice postavio na vagu
Ey Mısr-ı hüsn-i Yûsuf rûz-ı hisâbda
Mîzânı yâd kıl yaşumu itme Nîl (Ziyâî, Divan, G. 267/3)
 Hej Misiru ljepote Jusufove, na dan Velikog suda
 Prisjeti se vage, nemoj da iz mojih očiju poput Nila poteku suze
Her dem ol Yûsuf-likâ gözüm terâzûsındadır
H'âce-i bâzâ-rı 'aşk ol sen de mîzânun gözet (Ziyâî, Divan, G. 35/3)
 Stalno mi je pogled uperen na vagu na kojoj je Onaj što Jusufu nalikuje
 Budi i ti prvak na tržnici Ljubavi, i gledaj svoje terezije.
Sanma dellâli ki ol mahbûb-ı dellâl gezdürür
Çârsû-yı 'aşk-ı Yûsufda hemân cân gezdürür (Ziyai, Gazel 72/1)
 Ne misli da glasnik šeće voljeno biće Glasnika (Istine)
 On tako šeće život (dušu) po čaršiji ljubavi prema Jusufu.

Gdjekada se u jednom stihu mogu susresti aluzije i reminiscencije na više fenomena kazivanja o Jusufu. Pored prizora Jusufa kojeg važu na tržnici roblja, Zijaija u sljedećem stihu referira i na Jusufov san u kojem se pred njim klanjaju “sunce, mjesec i jedanaest zvijezda”, a gdje sunce simbolizira Jakuba:

Gelse ger gözüm terâzûsına ol Yûsuf-cemâl
Fi'l-mesel eyler müşerref burc-ı mîzânı güneş (Ziyai, Gazel 4/5)
 Ako bi na teraziju moga pogleda došla ta ljepota Jusufova
 Za primjer bi sunce učinilo radosnim Zvijezde Vage.

Postavili smo si pitanje da li je sam prizor dražbe dovoljan da asociira na Zvijezde Vage, ili u značenjskom raslojavanju možemo pronaći još dodatnih sadržaja. Zijaija će nas do novih pretpostavki dovesti još jednim stihom u kojem će se poigrati i pojmom *müşterî*, čije je primarno značenje kupac, ali je i astronomski termin za Jupiter ili Zvijezde Vage, najveću, po udaljenosti od Sunca petu planetu Sunčevog sistema, sa devet satelita. Pretpostavljamo da ovaj broj (9+1) simbolizira Jusufovu polubraču, te da je jedanaesta zvijezda iz njegovog sna njegov brat Benjamin:

Çıksa Yûsuf gibi bâzâra ol Yûsuf-cebîn
Gün yüzine ol mehûn bir hayli oldı müşterî (Ziyai, Divan, G. 484/5)
 Kad bi ona sa licem poput Jusufa kao Jusuf na dražbu izašla
 Ta bi luna s licem sunca imala mnoštvo mušterija

Još jedan prizor koji se u mesnevijama o Jusufu i Zulejhi vezuje za dražbu jeste prizor starice koja Jusufa želi kupiti za klupko konca. Upravo na taj prizor referira i Sabit jednom svojom rubajjom:

Dil virmiş idi Yusufu ol avare
Hiç 'ışkını ketme bulmaz idi çare
Rişteyle haridarlığın anladılar
Heb çıkdı 'acuzun ipligi bazara (Sabit, Divan, Rub. 12)
Ona sirotica je Jusufu srce dala
Rješenje u skrivanju ljubavi nikako nije pronašla
Shvatili su da ga je za klupko konca kupiti kanila
Tako je pred svima baba noge otkrila⁴³

JAKUBOVE SUZE, JAKUBOV DOM NAKON ODVOĐENJA JUSUFA – KUĆA TUGE

Vrlo frekventno se susreće referiranje na Jusufovog oca, Jakuba, i njegovu silnu tugu u kojoj se našao nakon što je razdvojen sa sinom – miljenikom. Jakub je vječito u suzama, oslijepio od plača, a njegova kuća postaje Kuća tuge. Jakubova čežnja simbolizira silnu čežnju svakoga ko je razdvojen s Voljenim, njegove suze su suze koje tugujući proljeva, mjesto na kojem boravi jeste Kuća tuge, i takvo stanje traje sve do susreta s Voljenim.

Âteş-i nazrası eser eyler
Çeşm-i Ya'kûb gibi ola meger (Sükkeri, Divan, lügaz 1/5)
Vatra jednog njegovog pogleda ostavlja trag
Izgleda da je poput Jakubova oka
Yûsuf-ı mâhı yitirmiş şûle sanmañ görinen
Dem-be-dem ağlar nitekim pîr-i Ken 'ânî güneş (Ziyai, Divan, G. 4/2)
Ne misli da je Jusuf mjesečine izgubio sjaj, ono što se vidi
Je sunce starca iz Ken'âna koje svakoga trenu plače
O Yûsuf-hüsn ile hem-sohbet olmağ kanda ben kanda
'Azîz-i Mısr kanda sâkin-i Beytü'l-Hazen kanda (Sükkeri, Divan, G.120/1)
Gdje je govoriti s lijepim poput Jusufa, a gdje sam ja
Gdje je namjesnik Misira, a gdje onaj što Kuću tuge naseljava
Fürkat ile olalı benden cüdâ
Yûsuf-ı gül-pîrehen-i rûzgâr
Oldı gönül derd ile Ya'kûb-veş
Sâkin-i beytü'l-hazen-i rûzgâr (Mezaki, Divan, K. 27/4-5)
Otkako je zbog rastanka od mene daleko
Jusuf u košulji ružina mirisa iz ovog vremena
Srce je od bola postalo poput Jakuba
Stanovnika Kuće tuge iz ovog vremena

⁴³ Frazem *ipligi bazara çıkmak* (doslovno: izaći čiji konac na pazar), globalnog značenja otkriti ono što ko o sebi skriva, pokazati se u pravom svjetlu otkrivši tajnu, opredijelili smo se prevesti semantičkim ekvivalentom u bosanskom: otkrila baba noge.

- Ne mümkün seyr-i bâğ ey Yûsuf-ı gül-pîreher sensüz*
Olur 'işret-serâ-yı gül-sitân beytü 'l-hazen sensüz (Mezaki, Divan, G. 181/1)
 Bez tebe, Jusufe u košulji ružina mirisa, nije moguće uživati u bašči
 Bez tebe se u Kuću tuge pretvore dvori za veselu zabavu u ružičnjaku
Yûsuf gibi beytü 'l-hazenüm eyledi pür-nûr
Kim evc-i sipihr oldı hażîz-i bün-i çâhum (Mezaki, Divan, G. 308/2)
 Poput Jusufa je moju kuću tuge obasjala čistim svjetlom
 Da je na vrh neba bilo tamno dno moga bunara
Kudûm-i dil-ber-i ferhunde-makdem kanda ben kanda
O Yûsuf-çehre kanda kûşe-i Beytü 'l-hazen kanda (Mezaki, Divan, G. 383/1)
 Gdje je pristupanje Krasotici što joj je pristup blagoslovljen, a gdje sam ja
 Gdje je ona što Jusufu nalikuje, a gdje kutak u Kući Tuge
Hazret-i Ya 'kûba döndüm meskenüm Beytü 'l-hazen
Gözsüz eyler korkarın âhir felek ben çâkeri (Ziyai, Divan, G. 11/22)
 Pretvorio sam se u hazreti Jakuba, i Kuća Tuge je moje boravište
 Da će mene roba ubogoga kasnije Nebo oslijepiti bojim se
Bî-huzûr olur görenler derdüm ey Yûsuf-likâ
Hüzni Ya 'kûbuñ elemdür cümle Ken 'ân ehline (Ziyai, Divan, G. 402/3)
 Ti što Jusufu nalikuješ, ko vidi moju bol postaje nespokojan
 Tuga Jakubova patnja je svim stanovnicima Ken'âna
Mîsr-ı dilde görmeyen can Yûsufın Ya 'kûbvar
Ağlasun kan ağlasun Ken 'âna irmez menzili (Vahdeti, G. 139/6)
 Duša koja u Misiru srca ne vidi svoga Jusufa je poput Jakuba
 Neka plače, nek krv isplače, al njegovo stanište ne dopire do Ken'âna.
Seyr-i hüsn-i Yûsuf âmâle-i mir 'at-i nigâh
Reng-i nûr-i dîde-i Ya 'kûb hasretdir bana (Hikmet, G. 6/2)
 Posmatranje ljepote Jusufove je nadnica za ogledalo pogleda
 Meni je čežnja svjetlost oka Jakubova.
Hikmetâ hemhâl-i Ya 'kûb-ı melâmetdir gönül
Olalı çeşmimden ol Yûsuf-ı şemâ 'il nâbedîd (Hikmet, G. 33/5)
 Hikmete, srce je sapatnik Jakuba poniženosti
 Otkako mi je od očiju daleko onaj Jusufove naravi

Pojmovi “Jakub” i “Kuća tuge” gdjekada su tropi kojim se izražava klimaks u gradaciji pojma tužan i prostor na kojem se osjeća tuga. Za ovu figuru navodimo primjer Fevzijinog stiha iz jedne njegove elegije u formi terkib-i benda (Mersiye Raizade Vehbi Ahmed Çelebi).

- Cihanı Beyt-i Ahzan itdi alem döndi Ya 'kuba*
O sengin dil de olmaz mı görüp bu matemî mahzun (Fevzi, Mersiye I/6)
 Ovu je zemlju Kućom tuge učinio, čitav se svijet u Jakuba pretvorio
 Zar je nemoguće da to kameno srce ni ovu žalost tužnu ne bi doživjelo

U jednom drugom stihu iste elegije Fevzija aludira na Jakobovo sljepilo prouzrokovano tugom. On umrloga po ćudi poredi sa Jusufom, a sebi kao tužnome pripisuje gubitak vida kao svojstvo Jakuba:

*N'idem ömr-i azizi sensiz ey Yusuf-hisalum ben
Girerse mihr-i enver çeşmüme gelmez yine ruşen (Fevzi, MersiyeVI/8)
Şta ću sa svog dragog života, moj prijatelju ćudi Jusufove
Ne bi se vid povratio ni da mi do oka dopre sunce najsjajnije*

I u jednom tarihu smrti Fevzija rabi motiv "kuća tuge":

*Nevha-ı mevte toldı şu resme alem
Sandılar beyt-i hazan oldı bu dar-ı hayret (Fevzi, Tarih, 2.)
Svijet se pred tim prizorima tužbalicama zbog smrti ispunio
Pomisliše da se ovaj dom začudnosti u Kuću tuge stvorio*

Kod Vahdetija primjećujemo i primjere u kojima se u istom stihu identificira i s Jakobom, i s Jusufom, i to po obilježju njihovog najdominantnijeg stanja. Za Vahdetiju su to Jusufova izgubljenost u Misiru (prodaja na tržnici roblja, rob kojeg zavodi žena njegovog dobročinitelja, zatočenik) te Jakobova tuga.

*Gâh olur Mişr-ı belâda Yûsuf-ı güm-geşteyin
Gâh olur Ya 'kûbveş mahzun olup ser-geşteyin
Hâsılı 'ömr-i 'azîzüm geçdi damda hasteyin
Fikr-i tâb-ı kâkül-i dildâr ile dem-besteyin
Kılca kâldı çıkmağa canum üzülmiş rişteyin (Vahdeti, Muhammmes 3/1)
Nekad se dogodi da sam izgubljen poput Jusufa u Misiru nedaća
Nekad se dogodi sa sam tužan, obezglavljen poput Jakuba
Riječju, dragi mi život prođe, u zamci bolan sam
Zanimemio od misli na lokne šiški što ima moja Voljena
O dlaku je duša u meni ostala, poput tužna končića.
Derd-i derûnum ey gönül Eyyûb olan bilür
Yûsuf gamında giryemi Ya 'kûb olan bilür (Vahdeti, Gazel 35/1)
Aoj srce, ko je Ejjub, taj i znade moje teške, vel'ke jade
Moj plač u tuzi za Jusufom, ko je Jakub, samo znade.*

Sabit će na prizor u kojem se vraća vid Jakobu referirati jednim semantički prozirnim stihom.

*Sürünce pırehen-i Yusuf-ı güli yüzine
Açıldı dide-i Ya 'kub-ı nergis oldı karir (Sabit, K. 11/9)
Kad je koşulju Jusufovu što đulom miriše po licu potrao
Narcis oko Jakobovo je progledalo, i on je sretan postao.*

Kod istog autora susrećemo još jedno slično prizivanje Najljepšeg kazivanja, u kojem je ime Jakub metonimijski zamijenjeno sintagmom *starac iz Ken'âna* (pir-i Ken'ân).

Pir-i Ken'ân kadar şevk virür validine
Buy-ı gül-pirehen-i zade-i zî-şân geliyor (Sabit, K 12/11)
 Dopire ružin miris košulje sina slavnoga
 I tvome ocu pruža užitak kao i starcu iz Ken'âna

I kod Šehdije nalazimo sličan motiv:

Ne müjde eyledi Ya 'kûb dehrin dâdesin rûşen
Getirdi Yusûf-ı gümgeştesinden bûy-ı Ken'ânı (Şehdi 19/4)
 Kako se radovao Jakub svjetlosti njegova svijeta i njegova oka
 Od njegovog izgubljenog Jusufa donijela je miris Ken'âna

Rušdi u jednoj kit'i nemarkiranoj mističkim sadržajima koristi pojam "*Beytü'l-Hazen*", međutim on ga ne vezuje za kazivanje o Jusufu, već ga koristi u primarnom značenju njegovih sastavnica.

Âlemiñ irdi yine fasl-ı bahâr ü çemeni
Çikalum seyre koyub gûşe-i Beytü'l-Hazeni
Şevk ile azm-i reh-i şehr-i Sitânbul idelüm
Yâd idüb mâ-hasal nükte-i hubbü'l-vatanı (Rüşdî, Nazm, 12 s. 405)
 U svijetu je ponovo nastupio period proljeća i tratine
 Pustimo kutak u Kući tuge, hajmo u šetnje ugodne
 Hajmo sa strašću obiçi ulice gradske stambolske
 Sjetit se svega i svačega, i "hubbü'l-vatan"⁴⁴ poruke.

ZULEJHINA LJUBAV I POZIVANJE NA GRIJEH

Zulejhinu ljubav možemo promatrati u više faza: ljubav/čežnju u fazi njene inicijacije na Put ljubavi (preko sna), odricanja od svijeta kojem pripada i odlaska u Misir, strast u fazi koja je trajala od Jusufova dolaska na dvor do odlaska u tamnicu, i perioda u kojem on boravi u tamnici sve dok Zulejha nije izgubila i vid, i imetak i ljepotu, i treću fazu čiste ljubavi realizirane u Sjedinjenju, koju prepoznamo nakon njenog iskrenog pokajanja i pročišćenja. U poeziji prepoznamo referiranja na ovu drugu fazu Zulejhine ljubavi –oslikanu njenom putenom željom, te razotkrivanjem njezina stanja:

⁴⁴ Poznati i veoma često citirani hadis: "Ljubav prema domovini je dio imana".

*Çemende sarmaşık gördüm gül-i bûstâna sarmaşmış
Sanurdum kim Züleyhâ Yûsuf-ı Ken`âna sarmaşmış* (Ziyai, Divan, G. 195/1)
U tratini vidjeh lozu, oko ruže u ružičnjaku se obavila
Pomislih da je Zulejha Jusufa iz Ken`âna obgrlila
*Sakın ey Yûsuf-ı dil bunda ismet sud virmez kim
Züleyha-veş o mest-i naz ahir keşf-i raz eyler* (Fevzi, G. 50/4)
O Jusufe srca, ovdje nikako krijepost ne može donijeti koristi
Ono pijanstvo od koketnosti poput Zulejhe na kraju će tajnu otkriti.

Iščitavajući mesnevije o Jusufu i Zulejhi pažnju nam je privukao često previđani fenomen Zulejhinog iskrenog pokajanja, koje će biti prekretnicom u njenom ostvarivanju cilja. Ukoliko je Jusuf Ljubljani, Zulejha Zaljubljani, onda je u procesu sazrijevanja Zaljubljenoga nužna i faza pokajanja. Upravo na ovaj fenomen referira Sabit:

*İtdüm bela-yı cevır ile ey Yûsuf-ı zeman
Dil virmege senün gibiye tevbe-i nasuh* (Sabit, Divan, G. 54/2)
O Jusufe ovog vremena, ja pun nesreće i patnje
Što nekom poput Tebe dadoh srce, učinih iskreno pokajanje.

ZULEJHINA PALAČA

Palača koju je Zulejha dala izgraditi i oslikati kako bi u njoj osvojila svoga Ljubljenog i doživjela s njim sjedinjenje u kratkim poetskim formama može simbolizirati vanredno, bogato, zavodljivo ukrašen prostor, bez transponiranoga značenja:

*Seyr idenler haķ bu kim ķasr-ı Züleyhâdur sanur
Anı teşrif eyledükçe ol şeh-i Yûsuf-misâl* (Mezaki, K. 6/19)
Ko je (palaču) vidi, pravo misli da je palača Zulejhina
Svaki put kad je onaj sultan poput Jusufa počasti svojim prisustvom.

Zulejhina palača je u mesnevijama prikazana kao prostor u kojem su vizualizirani, materijalizirani prizori sjedinjenja Ljubljenog i Zaljubljenog, i to kroz viziju kakvu o Sjedinjenju ima Zaljubljani; sve do potpunog zrijenja Zaljubljenog prizor o kojem mašta se ne može realizirati, ma koliko se Ljubljani činio nadohvat ruke:

*Züleyhâ-yı neşât el virse de bir kasr-ı dil-keşde
Benüm Yûsuf gibi andan girizân olduđum yirdür* (Mezaki, G. 120/3)
Sve i da Zulejha sreće pruži ruku u palači što srce slama
Bilo bi na mjestu da ja, poput Jusufa, pobjegnem od nje

Sûret-i nâz-ı 'âşık u ma'şûkdur

Şekl-i Yûsuf-la Züleyhâ-yı musavverden ğaraž (Mezaki, G. 225/8)

Cilj oslikavanja likova Jusufa i Zulejhe

Jeste odraz (paslika) kaprica Zaljubljenog i Ljubljenog.

MOTIV JUSUFOVE KOŠULJE

Znano je da se u kazivanju o Jusufu motiv košulje javlja tri puta: kada braća donose njegovu zakrvavljenu košulju i kazuju ocu da ga je pojeo vuk, kada Zulejha podere njegovu košulju koja će biti objektivnim dokazom njegove nevinosti, i kada Jakubu u Ken'ân iz Egipta donose Jusufovu košulju čiji miris Jakubu vraća vid. Već smo imali više primjera u kojim se spominje mirisna košulja Jusufova koja jeste navjestitelj su-sreta i objektivni dokaz/manifestacija prisutnosti Voljenoga.

Meh-i Yûsuf-cemâinden kişi dûr olmasun yohsa

Meşâm-ı cân-ı 'âşık kanda bûy-ı pîrehen kanda (Mezaki, G. 383/4)

Čovjek ne smije biti daleko od Lune jusufovske ljepote

Inače, gdje je nos koji će namirisati dušu zaljubljenog, a gdje miris košulje

Sarılmış Yûsufuñ pîrâhenine Hazret-i Ya`kûb

Açılmış yâsemen berg-i gül-i handâna sarmaşmış (Ziyai, Divan, G. 195/2)

Hazreti Jakub se uz Jusufovu košulju priljubio

Ocvali jasmin list ruže kraljevske obgrlio.

Kako smo vidjeli iz prethodnog Zijaijinog stiha, ali i iz jednog Sabitovog stiha citiranog u poglavlju o Jakubovoj tuzi, Jusufovoj košulji se pripisuje miris ruže. Mi ovdje možemo postaviti i pitanje da li je miris ruže proizvoljni izbor pjesnika, ili se radi o izboru ruže koja simbolizira poslanika Muhammeda, te se time referira i na predaju da je Jusuf bio karika u lancu prenosilaca Muhammedove svjetlosti (nur-i Muhammediyye). U svakom slučaju, radi se o ponavljajućem motivu koji ćemo pokazati na još jednom stihu Sabita Užičanina:

Gelse zeman-ı devlet-i hüsn-i bedi'üne

'Aşık olurdu Yusuf-ı gül-pîrehen sana (Sabit, Divan, G. 7/3)

Da dođe vrijeme vladavine ljepote Savršenog stvaranja

U Te bi se zaljubio Jusuf što mu na ružu miriše košulja.

Referiranje na Jusufovu košulju koju je Zulejha poderala kada ga je pokušala zavesti i koja je bila objektivnim dokazom prilikom utvrđivanja činjenica o samom događaju, susrećemo u jednom Sabitovom stihu.

Dest-i tezvır ile çok damen-i 'ismet bunda
Yırtılır pirehen-i Yusuf-ı siddık gibi (Sabit, Divan, G. 337/6)
Ovdje je puno odora⁴⁵ krijeposti s rukama u laži i smutnji
Poderat će se kao što se podera košulja što je nosio Jusuf iskreni.

I Šehdija u jednoj svojoj kasidi pominje ovaj motiv:

Nihân olmuşdı gözden nice demler ol perî-peyker
Anîñ çün mâder-i dünyâ iderdi âh-ı pinhânî
Hemîşe hayret-i nezzâresiyle ol şeh-i hüsnüñ
Zelîhâ-yı zamâne çâk çâk eylerdi dâmânı (Şehdi, Divan, 19/5-6)
Ona vilolika je dugo bila od očiju skrivena
Zato je majka ovoga svijeta potajno uzdisala
Uvijek je šahu ljepote zadivljenošću svoga pogleda
Zeliha toga vremena košulju na komade trgala.

Motiv potrgane košulje susrećemo i kod Zijaije:

Dest-i hasret çekdi çâk itdi girîbânuñ dilâ
Kûy-ı dil-ber seglerinden bârî dâmânuñ gözet (Ziyai, Divan, G. 35/4)
Ruka je čežnje povukla, i na tvojoj košulji, srce, kragnu potrgala
Makar pazi svoje skute od pasa iz sela krasoticina.

MOTIV MUDŽIZE – KADA JE DIJETE U KOLIJEVCI PROGOVORILO U ODBRANU JUSUFA

Muttasıl tıfl-ı dili ol mihr-i enver söyledür
Mu`cizeyle tıflı san Yusuf peyamber söyledür (Ziyai, Divan, G. 165/1)
Ono sunce najsjajnije neprestano na govor novorođenče u jeziku potiče
Pomisli da mudžizom (čudom) poslanik Jusuf na govor novorođenče potiče.

MOTIV JUSUFA U TAMNICI

Tamnica je za Jusufa prostor na kojem uzrijeva na svome duhovnome putu. Tamnica u kojoj je Jusuf objedinjuje suprotnosti, ona je za Jusufa i kazna i zaštita: sa jedne strane, on je tamnicom kažnjen jer je pomislio da se Zulejhinom zavođenju odupro vlastitom voljom, a ne božanskim nadahnućem, izravnom božanskom intervencijom, a sa druge strane ona ga izolira od kušnji koje nosi vanjski svijet. Ova izolacija na višem stupnju

⁴⁵ Ovdje smo pojam damen preveli kao odora, premda može biti i metonimija za pojam uglednik, osoba kojoj se ponizno obraćaju, kojoj ljube skute.

duhovnog napredovanja (prilikom inicijacije izolacija je kratkotrajna – u bunaru, izolacija zrijenja je dugotrajna – u tamnici) sa sobom nosi novo, drugačije, zrelije poniranje u svijet vlastite tame, ali i navješćuje svetim tekstom tri puta obećanu božansku istinu da “poslije tegobe dolazi last”.⁴⁶

Ey vâý o dil-i zâr-ı siyeh-rûza ki olmış
Yûsuf gibi üftâde-i zindân-ı tegâfûl (Mezaki, G. 288/3)
 Teško onom srcu uplakanom i nesretnom
 Što se poput Jusufa obrela u tamnici obmane
Hayf ol dilbere kim 'âsık-ı nâdâna düşe
Yazuğ ol Yûsuf-ı Ken 'âna ki zindâna düşe (Vahdeti, G. 112/1)
 Teško onoj krasotici koja zaljubljenom neznalici dopade
 Šteta za Jusufa iz Ken'âna koji tamnice dopade
Pâ-beste-i bend-i ğam-ı zindân-ı felâket
Âhir yine Yûsuf gibi âzâd olacaktur (Mezaki, G. 87/3)
 Okovanih nogu u lancima patnje u tamnici strašne nevolje
 Na kraju će ipak, poput Jusufa, biti slobodan

Prisjetimo se kako je svaka Jusufova kušnja/ili svaki njegov pad bio prouzrokovan nepokornošću ili uzdanjem u jastvo (ispričao san braći, unatoč očevom upozorenju; pomislio kako je sam toliko čvrst da se odupre Zulejhinom zavodjenju – a ne da je to bila izravna božanska intervencija, zatražio od svojih drugova u tamnici da ga spomenu kod vladara), i kako je svaki uspon bio rezultat njegovog potpunog uzdanja u Gospodara, pa tako i izlazak iz tamnice i dobijanje visoke pozicije u vlasti.

Yâr işigini secdegâh idindi anuñcün
Bağlu kapular Yûsuf-ı Ken 'âna açıldı (Vahdeti, G. 134/2)
 Prag Ljubljenog je učinio mjestom na koje je padao ničice
 I zato su se pred Jusufom iz Ken'âna otvorile zatvorene kapije.

THE STORY OF YUSUF: FROM THE QUR'ĀNIC PROTOTEXT TO THE SHORTER POETICAL FORMS IN THE BOSNIAK DIVAN POETRY

Summary

The first part of the paper presents some of the – according to our opinion – key motifs in the Qur'ānic story of Yusuf and Zulaikha, focusing in the *tafsīr* interpretation of those motifs, and indicating

⁴⁶ Kur'an, 65/7; 94/5-6.

the differences between this story as presented in the Old Testament as well as in the Qur'ān. The second part of the paper indicates certain interesting common elements of Turkish narrative poems (*mesnevi*) that refer to the *Most Beautiful Story* and their presentation of the protagonists and a “reading” of their path. The third part of the paper uses examples of verses by Bosniac authors of the Ottoman period to indicate references and allusions to this very complex theme.

This relatively small number of examples shows that our authors knew the *Most Beautiful Story*, both through Sacred Text and through its re-interpretations in narrative poems, through many striking motifs and situations, rethinking it, referring to its timelessness and its numerous important messages, sights, relations and situations, and re-constructing it through the poets' personal experiences. We have also noted several integral short poetic forms referring to this story, various narrative poems about Yusuf and Zuleikha, references to Yusuf in the prophetic genealogy, Yusuf's supra-natural beauty, the motifs of dreams, the envy of Yusuf's brothers, the well, the auction, Yakub's mourning of the lost son, Zuleikha's love, Zuleikha's act of enticing to sin and her subsequent remorse, the palace she built for Yusuf, the motif of Yusuf's shirt, the testimony of a baby in a crib, and Yusuf in a dungeon – offering certain observations on the transposed meaning of these references and allusions.

Key words: the *Most Beautiful Story*, Yusuf, Zulaikha, beauty, dream, shirt, well, dungeon, *mesnevi*, Bosniac poets of the Ottoman period.